

Lodewijk Baljon combineert zijn uitgebreide wetenschappelijke kennis over stijlen in de landschaps-architectuur met praktische ontwerpvaardigheden. Hij ontwerpt op alle schaalniveaus – van stadstuin tot de openbare ruimte van de Vinex-wijk – in binnen- en buitenland. Meest opvallend van een van Nederlands meest productieve landschapsarchitecten is dat hij geen duidelijk eigen stijl heeft. De specifieke locatie en de gebruikers staan bij Baljon altijd op de eerste plaats: ‘Ik heb bij Pothoofd in Deventer overwogen om met exotische planten naar het verleden te verwijzen – maar dat lezen mensen er toch niet aan af.’

Wetenschapper en ambachtsman Lodewijk Baljon

Thuis in alle stijlen

Marinke Steenhuis en Hank van Tilborg

Foto's Daniel Nicolas

Vathorst, plandeel Velden 3A. Links de kerktoeren van het dorp Hooglanderveen, rechts maakt de nieuwbouwstraat een knik.

Witte bruggen ontsluiten de nog te bouwen woningen in plandeel Velden 3DEF.

Zijn oeuvre is niet onder één noemer te vangen. De opgaven in zijn bureau zijn divers in schaal, maar liggen bijna zonder uitzondering in het stedelijk gebied. Zijn ontwerptaal is rijk aan beelden en associaties. Hét Baljonontwerp bestaat niet, zijn werk is eerder eclectisch of postmodern. Hij put uit uiteenlopende ontwerpthema's, vooral uit de traditie van het park en buitenplaatsontwerp, en de classicistisch en in landschapsstijl aangelegde tuinen. Maar net zo gemakkelijk verwijst hij in zijn ontwerpen naar Scandinavië of de moderne Nederlandse traditie.

Het stationsplein van Apeldoorn is een van zijn recente projecten. Het is een verwijzing naar de Veluwe, met onregelmatig geplaatste grove dennen in een vlakte van Portugese keitjes. Het plein heeft een skatevoorziening, een drukke fietsroute, een watertafel en verspreide zitgelegenheid.

Kritiek op het plein dat de grote ruimtelijke

De principes van het stedenbouwkundig plan voor Vathorst Velden 3DEF: waterstructuur, houtwallen en bebouwing.

Lodewijk Baljon over de Vinex: 'De beperking is dat het vervolgens ophoudt – je botst op een randweg, een bedrijventerrein, ook hier in Vathorst.'

bouwkundig plan, de openbare ruimte en de supervisie van de architectuur, voor twee deelgebieden die grenzen aan Hooglanderveen. Het dorp verzette zich fel tegen de bouw van de wijk vanwege de aantasting van het landelijke karakter. In het plan kreeg het dorp daarom een groene zoom. Dat was voor Wim van Veele, directeur van Ontwikkelingsbedrijf Vathorst, een van de redenen om bij Baljon aan te kloppen: 'Wij hebben Lodewijk Baljon gekozen vanwege zijn vaardigheid om intieme woonmilieus te creëren. Groene elementen spelen daarbij een belangrijke rol. Als deze groene elementen al aanwezig zijn, past hij de gebouwde en de openbare ruimte daar zorgvuldig in.

Hiermee kan hij zowel in een dorps- als in een stedelijke setting uit de voeten. In Vathorst komen deze settings bij elkaar. Inmiddels is het eerste plandeel gereed en bewoond. Het tweede is in aanbouw en dat heeft ook die belofte in zich. In deze projecten heb ik Lodewijk Baljon leren kennen als een gedreven vakman. Hij is een wetenschapper en tegelijk ook praktisch en oplossingsgericht met oog voor details. Vasthoudend weet hij alle betrokkenen te overtuigen van zijn visie. Het levert misschien geen visionaire resultaten op, maar wel heel prettige en duurzame woonmilieus.'

'Vathorst is één grote geschiedvervalsing', zegt Baljon. 'In de verkoopfolder staat: u gaat hier landelijk wonen. In dit deelgebied wordt het meest landelijke stukje gemaakt – maar wel met een woningdichtheid van dertig woningen per hectare. Dan is het niet makkelijk om een echt landelijke sfeer te scheppen. Je wilt de factor tijd in het plan inbouwen, maar het moet wel in een paar jaar klaar zijn.'

Dat leidt soms tot surrealistische situaties, zo

greep ontbreekt, of dat er te veel 'vormwil' is, verwerpt Baljon beslist. Hij vindt dat de ruimte op basis van het programma van de gemeente een goed werkend en levendig stationsplein is geworden.

Ook van de kritiek op het 'quasihistorische karakter' van het plein ligt hij niet wakker. Baljon gaat juist prat op de 'geschiedvervalsing' in zijn ontwerpen. Geschiedenis moet je immers bewerken. Dat zie je bijvoorbeeld in de Amersfoortse nieuwbouwwijk Vathorst, waar Baljon een smalle waterloop, de Malewetering, verbreedde en er forse bruggen overheen legde die de nieuwbouwwoningen ontsluiten. 'De geschiedenis die we bedacht hebben is dat de Malewetering een veel grotere wetering is. Dat maakt bruggen noodzakelijk om bij je woning te komen. Samen met de knotelzen langs de wetering die we een paar meter verplaatst hebben, zorgt dat voor het gevoel dat hier toch nog iets van landschap is. Het landschapselement

wordt opgepept om zich te kunnen meten met de verstedelijking.'

Baljons vertrouwde met de traditie van de Europese ontwerpcultuur dateert van zijn promotieonderzoek, een analyse van alle ontwerpen voor de ontwerprijsvraag voor het Parc de La Villette in Parijs uit 1982. Om de vele prijsvraaginzendingen te kunnen duiden verdiepte Baljon zich in de ontwikkeling van de tuin- en landschapsarchitectuur. 'Ik ga altijd op zoek naar de verrijking en de precisering, niet naar het uitsluiten en het versimpelen. Wil je dan je ontwerp nog op het goede spoor houden, dan moet je je goed bewust zijn van de ontwerpopvatting. Misschien ben ik door mijn onderzoek ontvankelijker geworden voor verschillen in ontwerpopvatting en vormgevingswijze.'

Gedreven vakman

Baljon is in de Amersfoortse Vinex-wijk Vathorst verantwoordelijk voor het steden-

blijkt tijdens ons bezoek aan het deelgebied Velden 3DEF. De verbrede Malewetering wordt overspannen door witte houten bruggen, die nergens naartoe leiden. Baljon: ‘Door de crisis is de uitvoering van een deel van de woningen vertraagd. Bovendien zijn veel geplande twee-onder-een-kapwoningen vervangen door korte rijtjes, waardoor de losse korrel in het plan vermindert. Ook het parkeren kan minder ont-

De groene zoom rondom Hooglanderveen met moestuinen en kippenrennen.

spannen opgelost worden dan het plan was. Het landelijke komt zo onder druk te staan.’

Elke dag kippen

Het stratenpatroon in dit deel van Vathorst is geënt op een aantal doorgeschoten houtwallen met zware bomen erin. Die vormen het ritme, haaks daarop lopen twee verbindingslanen als hoofdontsluiting. Zo ontstaan brave woonstraatjes, aangenaam rustig, met eenzijdig parkeren, ruimte om te spelen en zonder doorgaand verkeer. Baljon daarover: ‘Het landelijke bestaat hier vooral uit: voordeur uit, hoek om en dan iets van landschap ervaren. De beperking van de Vinex is dat het vervolgens ophoudt – je botst op een randweg, een bedrijventerrein, een snelweg, ook hier in Vathorst. De landelijke ervaring zit in dit plan in de rand, in de verbrede Malewetering met zijn bruggen en in de houtwallen die met lange lijnen de groene zoom en het woongebied verbinden. In de groene zoom, de buffer tussen Hooglanderveen en de nieuwbouwwijken van Vathorst, kunnen kinderen spelen. Bij een speelplek langs de Malewetering graven we wat grond af

Het centrale bosje in plandeel Velden 3A.

zodat de sloot dichtbij komt. Dat die ervaring om de hoek van de eigen woning zit is belangrijk, bepaalt hier het landschappelijke, en niet of de wijk perfect aan het grote landschap vastzit. Dat zouden we natuurlijk graag zien, maar daarvoor zit de wijk te zeer ingeklemd. Vinexlocaties zijn niet uitgekozen op hun geschiktheid om op zinvolle wijze met het landschap om te gaan.’

De vraag om het landschap een rol te laten spelen, gold ook voor het plandeel de Velden 3A in Vathorst, een dorpse uitbreiding van Hooglanderveen. Baljon: ‘De bestaande landschappelijke lijnen hebben we zo veel mogelijk behouden. Eerst wilden we zorgen voor meer doorzicht, maar dat paste niet in het programma. Dit is namelijk niet het landschap van de grote lijn, maar dat van de kleine frutsels. Je kunt op woensdagmiddag naar de kinderboerderij gaan, maar als je hierlangs fietst zie je elke dag kippen. Hier liggen nog echte moestuinen en het wasgoed wappert aan de lijn. ‘Centraal ligt een bosje, waar we niet veel aan gedaan hebben, behalve er een paadje doorheen trekken, een open plek met gras maken en de struiken aan de rand wat terugzetten, zodat het uitnodigender wordt. Het is een stukje ruige natuur in de wijk. In de wijk ligt ook een reservering voor uitbreiding van het kerkhof van het dorp, waardoor je zicht op de kerk houdt. De straten in de wijk maken een knikje, met woningen die steeds iets verspringen. Dit alles geeft het geheel een prettige charme.’

Kleine stapjes

Tijdens de koffie vertelt Baljon over zijn drijfveren voor het vak. Hij groeide op in Aerdenhout en Heemstede. ‘We woonden suburbaan, maar de stad was dichtbij. Vanuit Aerdenhout fietste ik naar school in de binnenstad van Haarlem. Ik reed langs landgoed Elswout de binnenduinrand uit, en verder via weiden en bollenveldjes. Dan kwam de zon op en zag ik het prachtige silhouet van Haarlem tegen de roze ochtendlucht. Dat landschap was perfect geësceneerd. In de Vinex zit alles veel dicht op elkaar, maar ik ben ervan overtuigd dat we dat gevoel ook in een stadsuitbreiding kunnen oproepen.’ Zijn eerste jaren in Wageningen ervoer Baljon als ‘taai’. Het onderwijs stond sterk in het teken van het toen heersende functionalisme. Aandacht voor de geschiedenis van het vak en voor parken en tuinen was er nauwelijks. Later

kwam daar door docenten hoogleraren als Hans Warnau verbetering in. Ook Nico de Jonge herinnert Baljon zich als inspirerend: ‘De Jonge had een uitgesproken optimistische toekomstgerichte kijk. Van hem leerde ik dat het landschap drager is van cultuur en dat het scheppen van landschap een culturele daad is.’ Tijdens zijn stage bij de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders (RIJP), met ontwerpers als Alle Hosper in Teun Koolhaas aan het roer, maakte Baljon kennis met de stedelijke schaal. ‘We werkten aan Almere-Oost, een gebied voor

40.000 inwoners. Bij de RIJP hadden ze besloten eerst het landschap te maken en dan pas te gaan bouwen. Voor mijn afstuderen had ik daardoor al de stedelijke schaal te pakken.’ Na zijn afstuderen kreeg Baljon een baan bij het Amsterdamse bureau Bakker en Bleeker. Het was 1982 en het bureau werkte aan de prijsvraaginzending voor Parc de La Villette, onder leiding van Riek Bakker, Ank Bleeker en Michael van Gessel. Ank Bleeker: ‘Lodewijk werd aangesteld om overdag de ideeën uit te werken die we de nacht ervoor met elkaar had-

Landschapsarchitect Lodewijk Baljon (1956) stichtte in 1992 zijn eigen ontwerp bureau in Amsterdam. Hij heeft vijf projectleiders in dienst, maar is als directeur-ontwerper nauw betrokken bij alle opdrachten. Hij werkt aan particuliere tuinen en parken, en in stedenbouwkundige opgaven met architecten als Jos van Eldonk, Ben van Berkel, Jo Crepain, Jo Coenen, Liebeth van der Pol en Kees Rijnboutt. Baljon voert ook supervisie, bijvoorbeeld in de Vinexwijken Vathorst (Amersfoort) en de Grote Wielen (Den Bosch). Hij studeer-

de landschapsarchitectuur in Wageningen. Voordat hij zijn eigen bureau begon, werkte hij begin jaren tachtig enkele jaren bij Bureau Bakker en Bleeker in Amsterdam. In 1992 verscheen zijn proefschrift Designing Parcs. Hij is gastdocent aan de Academie van Bouwkunst Amsterdam en was gasthoogleraar in Harvard en Leuven. Hij won de Omgevingsarchitectuurprijs, twee maal een Award van de American Society of Landscape Architects, en de Dutch Design Award.

Het schelpvormige stationsplein van Apeldoorn wordt omlijnd door een *crescent* van nieuwe bebouwing.

den bedacht. Ik maakte in die periode de overstap naar Wageningen waar ik docent werd. Er kwam een promotieplaats beschikbaar voor het bestuderen van alle prijsvraaginzendingen voor Parc de la Villette. Op mijn aanbeveling werd Baljon aangesteld. Bij landschapsarchitectuur was promoveren niet gebruikelijk, het was nog maar een keer eerder gedaan.’ Baljon promoveerde in 1992 en herinnert zich deze periode als eenzaam maar vormend. Zijn proefschrift bevat schema’s waarin ontwerpbe-grippen uit het classicisme, de landschapsstijl en het modernisme naast elkaar zijn geplaatst. Baljon: ‘Ik was vooral benieuwd naar de vernieuwing in het vak. Ik ontdekte dat innovatie met kleine stapjes gaat. Een nieuwe stijl ontstaat niet in één klap en is meestal minder revolutionair dan de ontwerpers ons willen doen geloven. De overgangsvormen zijn vaak interessanter dan de zogenaamde zuivere ontwerpen.’

Grijze haren

Baljon ontdekte tijdens zijn onderzoek de mogelijkheden van traditie: ‘Het analyseren van de reeksen tekeningen hielp me een sterker gestructureerde ontwerpwijze te ontwikkelen, waarbij ik definitief de valkuil van het Wageningse functionalisme kon omzeilen.’ Het onderzoek was bovendien het begin van zijn internationale oriëntatie, met lezingen, lesgeven, publicaties en projecten in het buitenland. Die oriëntatie blijkt ook uit de samenstelling van zijn bureau met ontwerpers uit Nederland,

België, Duitsland, Amerika en Japan. Over zijn werkwijze vertelt hij: ‘Ontwerpen doe ik op twee manieren: door zelf te schetsen, of door naast iemand op het bureau te gaan zitten en dan al tekenend te bedenken welke kant het op moet. Het voordeel van die tweede vorm is dat de medewerker het ook ziet gebeuren. ‘Schrijven doe ik vaak zelf. Zo weet ik dat het scherp is, met een goede volgorde van argumentatie en toegespijst op voor wie je het schrijft. Een plantoelichting is een verantwoording van je keuzen en een verbale schets van het beoogde. Een heldere tekst, daar leg ik echt eer in, is een onlosmakelijk deel van het ontwerpen. ‘Verder voer ik natuurlijk veel overleg, maar alleen als het echt nodig is. De rol van project-leider bij ons op het bureau is een combinatie van ontwerper en organisator. Ze kennen het project door en door en zij zijn de kwaliteitsgarantie. Alleen wil de opdrachtgever soms ook even iemand met grijze haren zien.’ We vervolgen onze tocht naar Apeldoorn, waar we het recent opgeleverde stationsplein bezoeken. Baljon: ‘Toen wij aan het werk gingen, lag er een stedenbouwkundig plan met een halve cirkel, een *crescent*, van nieuwe bebouwing. De NS wilde de gelijkvloerse spoorwegovergang vervangen door een tunnel. Wij stelden een hol, schelpvormig plein voor. In omvang, vorm en hoogteverschil komt het plein overeen met Il Campo in Siena, eigenlijk heel groot.’ Over het plein loopt een drukke route met 26.000

fietsers per dag. ‘Die drukte is fijn voor het verblijfsklimaat. Maar ’s ochtends is het hier rustig en dan moet het er ook aangenaam zijn.’ Voor de inrichting van de publieke ruimte werkt Baljon volgens ‘drie C’s’: context, comfort en conditie. Context, continuïteit in tijd en plaats, leverde hier de verwijzing naar de Veluwe op, maar ook de hechting in het stedelijk weefsel, zoals het vanzelfsprekend maken van de fietsroute. Comfort heeft te maken met beschutting – tussen de bomen is het goed verblijven – maar ook met het gevoel van veiligheid in de tunnel en het gemak om zich te oriënteren en te verplaatsen. Conditie verwijst naar duurzaamheid, dat het plein deugdelijk is gemaakt, goed te beheren is en flexibel genoeg is om met de tijd mee te gaan.

De onregelmatig geplaatste dennen roepen een Veluwe sfeer op.

Manipuleren

De dennen op het plein staan in een dubbel maaiveld. De bomen staan in de volle grond, terwijl de bestrating rust op een betonnen constructie met een holle ruimte eronder, waardoor lucht en water bij de wortels kunnen. ‘Doordat we met een dubbel maaiveld werken moesten we een stelsel maken van afvoervogen voor regenwater. We wilden een richtingloos patroon maken, vandaar dat craquelépatroon. Dat plein in Siena is prachtig met al die taartpunten die naar één punt wijzen – maar hier past dat niet. De helling gaat naar een NS-tunneltje, niet naar het Palazzo Pubblico. In het patroon zijn ook de lijngoten, de boomspiegels en de lichtmasten opgenomen. Door de keitjes telkens van richting te veranderen, krijgt de

Ontwerp voor het Apeldoornse stationsplein.

Eikensingel in de tuin van het kantoor van Politie en Brandweer (in aanleg).

Ontwerptekening van de politietuin.

vloer kleurnuances die de associatie met zand oproepen. Portugese stratenmakers hebben dit heel goed gemaakt.

‘Er waren aanvankelijk veel bewaren tegen de dennen, ze zouden geen seizoensaspect hebben. Maar de helft van het jaar zijn deze bomen groen terwijl de rest van de bomen kaal is – dat vind ik toch een mooi seizoensaspect.’ Ank Bleeker, toenmalig lid van de Welstandscommissie, is kritisch over het plein: ‘Ik houd niet van het manipuleren van bomen. En dan die ingewikkelde boomspiegels, de voegen, de rechte plateaus die uit het plein oprijzen: het is te veel. De associatie met de Veluwe door die blonde verharding en de dennen voel ik niet zo – maar het is prachtig gemaakt.’

Baljon: ‘Sommigen vinden het Stationsplein een voorbeeld van overdesign. Daar ben ik het niet mee eens. In het plein zit wel een element van vervreemding, door de verwijzing naar het landschap van de Veluwe. Maar dat zit ook in de Engelse landschapstijl, die staat niet voor het Engelse landschap maar voor een vervreemding ervan. De eerste keer dat ik een echt goed Engelse landschapstijlpark in Engeland zag, was Petworth. Daar stonden de bomen nog zoals Capability Brown ze neergezet had. Voor mij was het een volkomen onbekend landschap. Dat kwam door de stilering, die levert vervreemding op, maar niet een die je wegjaagt, die je koud om het hart slaat, maar vervreemding die prikkelt. De openbare ruimte moet traditioneel zijn waar het vertrouwde nodig is, maar mag soms nieuw en uitdagend zijn op plekken waar dat kan.’

Uitheimse planten

We rijden verder naar het kantoor van Politie en Brandweer aan de Europaweg in Apeldoorn. Hier ontwierp Baljon de tuin voor het volgens sommigen megalomane gebouw van Bonnema architecten, met monumentale beuken en een eikensingel. Baljon: ‘Het groen moet zich hier meten met het gebouw. De brede kronen maken de directe omgeving van het kantoor donker. Daarom hebben we voor een lichte grindvloer gekozen, goed lucht- en waterdoorlatend voor de bomen. Reagerend op de strenge ordening van het gebouw hebben we kriskras lange lijnen getrokken van bamboe als wuivende groene vitrages. Lange lijnen van hooggepolijst zwart graniet met rossig grind ertussen weerspiegelen de lucht. Maar dit is geen huisje, dit een omvangrijk onderkomen

De daktuinen van appartementencomplex Pothoofd in Deventer liggen aan de IJssel.

Ontwerptekening van de buitenruimtes rondom Pothoofd.

van de politie. Dus geen knusse bloemen, geen gezellige bankjes, maar geperforeerd stalen kisten in de bamboelijnen om op te zitten. Een plek voor stevige mensen die vol overtuiging een pittige taak uitvoeren, dat wil de tuin uitstralen.’ Baljons ontwerp voor deze tuin is een zoektocht naar het ‘sublieme’, een hoofdthema uit de Engelse landschapsarchitectuur. Het sublieme gaat niet zozeer over schoonheid maar over intense waarnemingen. We zagen het eerder in het bosje in Vathorst, in de bruggen

over de wetering, en ook in het stationsplein in Apeldoorn. Baljon vergroot elementen in een stedelijke context of abstraheert ze juist, waardoor ze verwijzen naar iets anders. Het bosje is de wildernis, de bruggen zijn het landelijke, de dennen zijn de Veluwe, het rossige grind van de tuin van de Politie en Brandweer verwijst naar de traditionele Apeldoornse villatuin. De laatste stop van de dag is Deventer, waar architecten Jo Crepain en Guy Mertens langs de IJssel een reeks appartementengebouwen hebben neergezet. Van veraf is het nieuwe

rivierfront zichtbaar. Het complex, het Pothoofd, ligt grotendeels aan de IJsseldijk en bestaat uit onderling gedraaide blokken verbonden door een parkeergarage. Ooit stonden hier pakhuizen en graansilo’s. Baljon was betrokken bij de inrichting van de buitenruimte. Hij tekende aan de daktuinen en aan de openbare ruimte. Baljon: ‘Pothoofdplanten is een begrip onder vegetatiekundigen. Hier werden zaden overgeslagen en door het morsen groeiden hier uitheimse planten. Ik heb overwogen om die

De watermachine in de Haarlemse tuin van Baljons schoolvriend.

gebracht in lange cortenstalen bakken, die het water vanaf het terras zicht- en hoorbaar maken.’

Opvallend is de opdeling in drie ongeveer even brede zones die de tuin rust en textuur geven. Langs het terras (flagstones met tijm in de voegen) tegen het huis staat lavendel. De vijver met waterplanten en de cortenstalen bakken is ingebed in geschoren buxus. Tegen de erfgrens staat een beukenhaag, afgezoomd met een strook van Japans groot hoefblad.

De tweede tuin ligt bij een huis aan de Herenweg in Heemstede. Hier woont Baljons zus. ‘Deze tuin ligt er bijna vijf jaar. Het huis is rond 1910 gebouwd door een bollenkweker. Aan weerszijden van de ingang staat bamboe, een dergelijke exoot had die kweker waarschijnlijk nu ook gekozen.’

De zijtuin is ruimtelijk het belangrijkste deel, met grote bomen. ‘Een van de opgaven was het verbinden van de verschillende delen van de tuin. De beweging rond het huis is vrij letterlijk vertaald in gebogen lijnen van cortenstaal. Deze vatten het gazon, de vijver en de onderbegroeiing van de bomen.’ In de voortuin zorgen lensvormige schermen van taxus voor afscherming naar de drukke weg, terwijl doorzichten vrij blijven. Vanaf de serre voeren hardstenen treden in het gras naar en door de vijver. ‘Het is fijn om tuinen te maken, zeker als je er regelmatig terugkomt. Het is direct en persoonlijk werk. Het overleg over het ontwerp gaat aan de keukentafel, in plaats van in volle vergaderzalen. Het is de afwisseling die het aantrekkelijk maakt. Met alleen tuinen zou ik me beperkt voelen.’

Aan de Professor Bronnerlaan ligt de tuin van een schoolvriend van Baljon, die het huis in 2000 kocht. Baljon: ‘De tuin was vroeger veel groter, maar de kavel is opgesplitst, waardoor de verhouding tussen huis en tuin niet meer klopt. De opdrachtgever wilde met veel mensen buiten kunnen zitten. Daarom heb ik het terras rondom het huis op één niveau gebracht. Daardoor bleef er een smalle strook tuin langs de kavelgrens over. Daar heb ik een watermachine gemaakt met als basis een vijver van 10 bij 5 meter. Het water wordt hieruit omhoog

De beweging rond het huis in Heemstede is vertaald in lijnen van cortenstaal.

planten te gebruiken, maar dat lezen mensen er niet aan af. De daktuinen bestaan uit grote grindvlakken met lijnen exotische planten, als een verwijzing naar die gemorste zaden. Aan de voorzijde van de gebouwen liggen flinke entrees, maar de rest van de begane grond bestaat uit gesloten metselwerk omdat de auto’s hierachter staan geparkeerd. Hoe maak je nu duidelijk dat het hier om woningen gaat? ‘De collectieve tuin hebben we enigszins formeel ingericht met taxuskegels en zuilvormige ratelpopulieren. In een licht slingerende

zone van grind, een echo van het verloop van de rivier, zit dezelfde kleur die als kleine spikkel in de donkere baksteen zit. Ik had graag wat meer losgeplaatste bomen als zetting voor de bouwblokken gehad, ook dicht bij de dijk. Maar de kopers kregen het bij de wethouder gedaan dat er geen bomen in hun uitzicht mochten komen.’

Watermachine

Een paar weken later treffen we elkaar in Haarlem, om twee particuliere tuinen te bekijken.

‘Ontwerper met enorme baggage’

Studiegenoot **Anneke Nauta** over Baljon: ‘Hij heeft van zijn studiegeneratie het beste bureau en is ook internationaal actief. Hij is heel vasthoudend en precies. Ik heb met hem begin jaren tachtig de prijsvraag Parkpraat gedaan, over het Haagse Zuiderpark. Dan consulteerde hij nog even een Neerlandicus, voor de tekst. Er moest geen woord te veel of te weinig in staan. Ik vind het knap wat hij maakt, maar dat precieze en studieuze is misschien ook een belemmering bij het ontwerpen. Hij ontwerpt vanuit een enorme baggage, maar daarmee ontbreekt wel de emotie, die is erin gestudeerd. Zelfs het gekke lijkt beredeneerd.’

Landschapsarchitect en hoogleraar **Eric Luiten**: ‘Baljon zou ik typeren als relatief traditioneel in opvattingen en stijl, als een leerling van de zakelijke traditie die voortdurend in discussie is met die traditie. Ik zou benieuwd zijn naar zijn afweging van stilistische dilemma’s’ Collega-landschapsarchitect **Rob van Leeuwen**: ‘Ik ken Lodewijk Baljon redelijk goed. Hij is zeker vooraanstaand in het vak, zeker als het gaat om het pure ontwerpen. Zoals alle ontwerpers, en bijna alle niet-ontwerpers, heeft hij stevige meningen. Dat is wel eens lastig als je zelf ergens geen mening over hebt. Baljon is ambitieus en eigenzinnig, en zeer begaan met het wel en wee van het vak.’

Liesbeth van der Pol, tegenwoordig rijksbouwmeester, maakte samen met Lodewijk Baljon het masterplan voor het Waalfront in Nijmegen: ‘Lodewijk Baljon kan echt vanuit het groen denken, vanuit de ondergrond en wat daar op groeit. Er zijn wel meer landschapsarchitecten die stedenbouwkundige plannen maken, maar die denken toch vaak in harde materialen. Baljon is een van de weinigen die zich op het micro-niveau bedient van de bomen, planten, het gras – het zachte.

Voor het Waalfront hebben we heel plezierig samengewerkt. We hebben lang gediscussieerd en ons verdiept in het rijke cultuurhistorie van het gebied. Pas na een half jaar zijn we gaan tekenen. Eigenlijk is het stedenbouwkundig plan

van Waalfront te beschouwen als het doorzoeken, doortekenen op de landschappelijke ondergrond. Uiteindelijk ontstond het plan gewoon uit die verschillende cultuurhistorische lagen en de geologische onderlegger. Baljon is in staat die dingen in een plan toe te laten, op een heel nonchalante manier.’

De onderleggers van het masterplan Waalfront in Nijmegen: dijk en opgangen, fort Krayenhoff, het Romeinse grid en het industriële verleden.

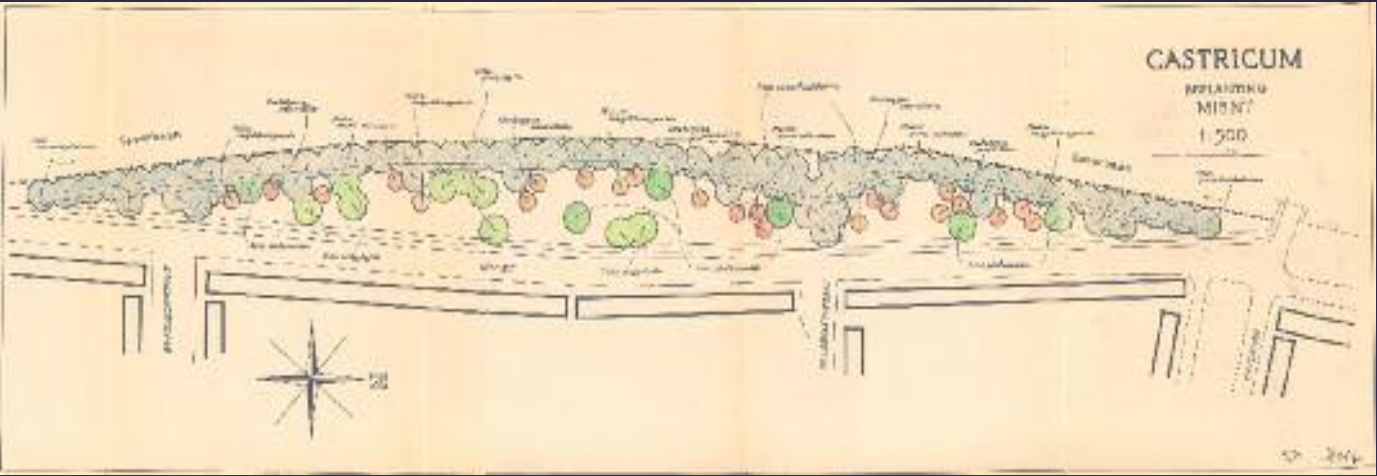
Skogskyrkogård, Stockholm, Gunnar Asplund en Sigurd Lewerntz (1917-1940).

Een van de meest monumentale moderne landschappen, praktische eenvoud, maar ook lucide en gevoelig. De vormen zijn teruggebracht tot hun ruimtelijke essentie en de hoofdlijnen zijn helder en resoluut. Het materiaalgebruik is praktisch en traditioneel. De ruimtelijke continuïteit is sterk: een vloeiend patroon van in elkaar doordringende ruimten. Ruimten zijn nuttig georganiseerd: toegevoegd in aantal, omvang en karakter op basis van functionele overwegingen. Daar komt ook de modernistische voorkeur voor de asymmetrie uit voort. De geometrie van gebouwen, muren en beplantingen is in harmonie met de ruime golven van het terrein, gevormd uit een voormalige grindgroeve. De heuvel verhuult zijn kunstmatige oorsprong niet, maar voelt ook aan als vanzelfsprekend en op zijn plek.

De inspiratie van Lodewijk Baljon

Daniaparken, Malmö, Thorbjörn Andersson (2001). Slappe grond van de aanplanting wordt verdedigd tegen de zee met stoere stortstenen. De betonnen wanden steken als extra versterking in de zee, maar geven tegelijk beschutting aan de zonnewaders. Het contrast met de ruige stenen maakt dat het gladde beton zich zacht voordoet en uitnodigt om te gaan liggen. Het houten bastion steekt naar voren en is tegelijk een verdediging tegen de zee als de toegang tot een haven. Vergelijk dat met de haven van Schokland en zie hoe het traditionele aspect van het ontwerp voor een vertrouwde omgeving zorgt terwijl de uitwerking nieuw is, zodat het uitdagend is en de dynamiek van deze tijd toont.

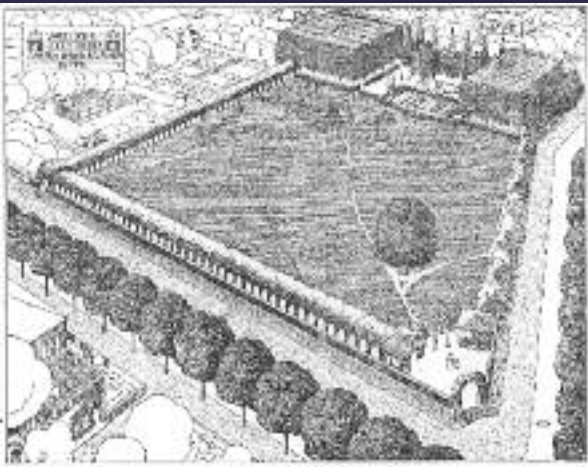
De Mient in Castricum, een ontwerp van Hein Otto uit 1954. Een smalle strook langs het spoor, bedrieglijk eenvoudig ingevuld met een virtuoos geordende boombeplanting. Een rij esdoorns langs de spoorbaan vormt de achtergrond van een muzikaal metrum.

Ritmische accenten zijn aanbracht door toevoeging van losgeplaatste bomen. Het contrapunt van strak versus los krijgt vorm in de sortimentkeuze: begin, midden en eind worden gemarkeerd door esdoorns die uit de achtergrond naar voren komen.

Daartussen wordt een spel gespeeld, losjes maar precies, met grotere en kleinere bomen. De strakke lijn is zakelijk en valt samen met de structuur van de omgeving. De losse groepering geeft de compositie spanning en heeft een schilderachtig effect.

Gedetailleerde foto's van Karl Blossfeldt uit de periode 1900 tot 1930, die tegelijk de ornamentale kwaliteit als de structurele kracht van de natuur laten zien. Zakelijk en tegelijk intrigerend: patronen, gebaseerd op geometrie, met een perfecte ordening, maar ook onverklaarbare, onregelmatige lijnen. Naast berekening heeft een ontwerp ook behoefte aan invallen.

Vogelvlucht van Öffentlicher Garten in Hamburg. De plattegrond is, als voortvloeiend van het stratenplan, geen gave rechthoek. Deze onregelmatigheid wordt niet gecorrigeerd, maar juist ondersteund door de onopvallende paden die de ruimte doorkruisen. De symmetrie is verder ontregeld doordat de twee boomgroepen bestaan uit sterk afwijkende soorten. Herinter-

pretatie van de classicistische parkvorm leidt tot vernieuwing. Het boek 'Die Gartenkultur des 20. Jahrhunderts', van Leberecht Migge uit 1913 over de traditionele tuincultuur gebruikten de modernen als inspiratie voor hun 'nieuw zakelijke' ontwerpen.

Gardens make me laugh (1965). Een satirisch boek van een zakelijke, maar ook relativerende ontwerper, die samen met Dan Kiley en Garrett Eckbo, Harvard – toen bolwerk van de Beaux Arts traditie – met moderne ideeën wakker schudde. 'Have you ever noticed the way that all garden books start with a poem? That kills me. I don't know why they do it. I guess it's supposed to show what a lofty, far-away subject they're dealing with.'

Kunstzin is een van de peilers van het vak. Dat gaat over het ontvankelijk zijn voor onverwachte schoonheid. Zoals deze lijnen die mijn schaatsen in het ijs hebben achtergelaten. Elegant, de poëzie van dingen die toevallig ontstaan. Het is in Ankeveen, zo'n kenmerkende Hollandse combinatie van lange gestrekte lijnen met in detail een rafeltje die zachtheid van de beplanting toont.

Het ontwerp van de openbare ruimte draait uiteindelijk om mensen. Wat is fijner dan te zien dat men goed gebruikmaakt van de ruimte die je hebt ontworpen.

Opera. Als niet alle onderdelen (solisten, koor, orkest, regie, kostuums, decor en belichting) goed op elkaar zijn afgestemd en samen vanuit een concept de voorstelling vormen, dan blijft slechts een sullig verhaaltje over. Klopt het wel, dan is de opera magisch. Juist in deze complexe kunstvorm is te zien hoe men de voorstelling vanuit de analyse moet opbouwen en vanuit een doorwrocht concept de verschillende disciplines moet aansturen. Bovendien laat de opera zien dat oude stukken zich telkens weer opnieuw laten interpreteren en ook met een historische partituur een hedendaagse voorstelling is te maken. Veel analogie met de uitoefening van de landschaps-architectuur.

Victory Boogie Woogie, Mondriaan (1944). Er gebeurt veel in dit schilderij vergeleken met de oudere afgewogen en strenge neo-plasticistische composities van Mondriaan. Lijnen van dansende kleurblokjes, primaire kleuren, maar in veel nuances, grote variatie in verbinding tussen lijnen en vlakken. Het doek straalt dynamiek en plezier uit. Improvisatie, syncope (het ritme verschoven ten opzichte van de maat) en dans – de invloeden van de muziek verrijken de compositie. Het zwart is verdwenen. Van dichtbij gezien is het schilderij een bijna aandoenlijk geknutsel met stroken beschilderd plakband. Vergelijking met het voorafgaande Broadway Boogie Woogie leert dat een ontwerper soms meer leert van de zoektocht dan van het eindresultaat.

